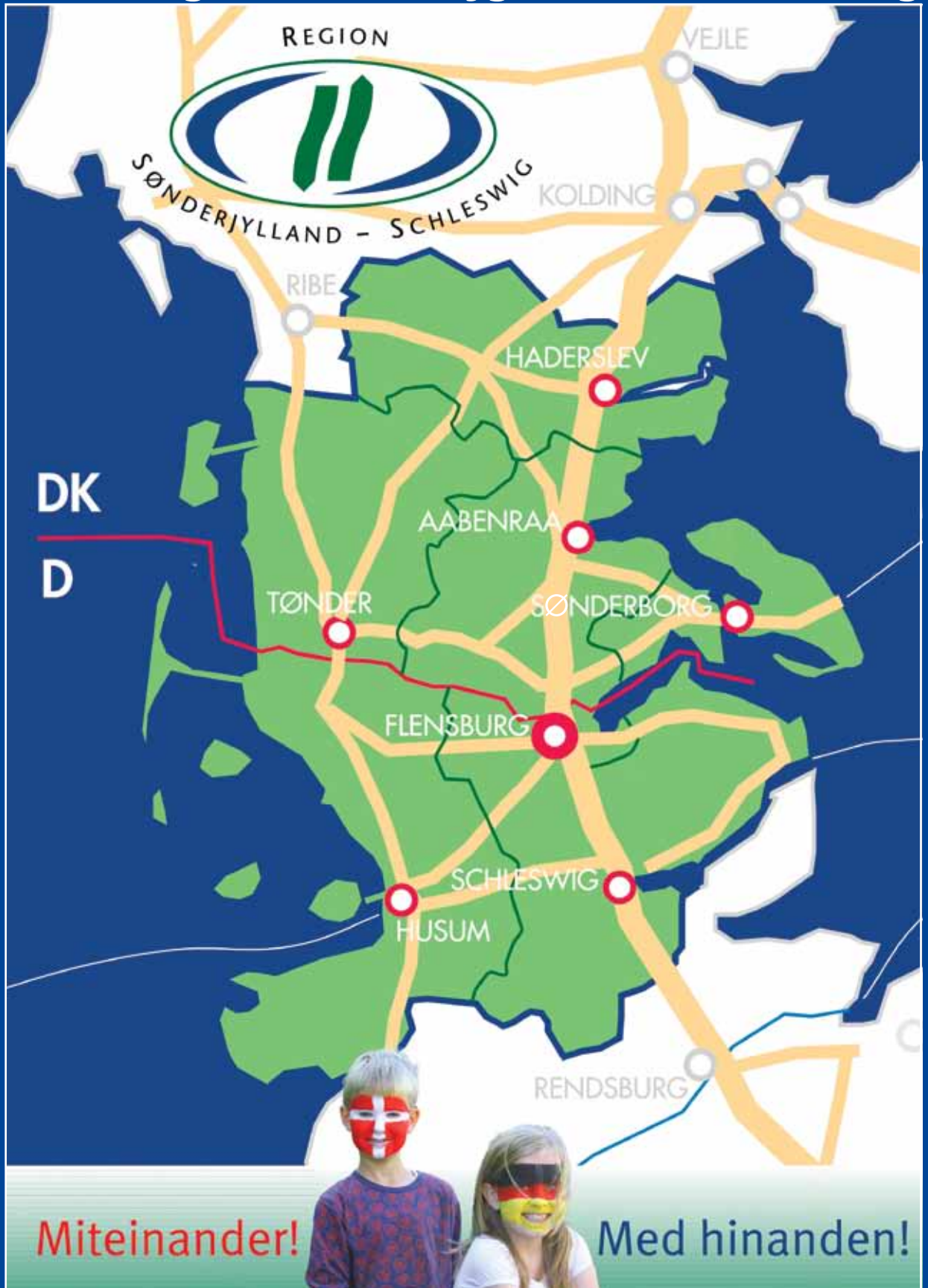

Dansk-tyske relationer i grænselandet siden 1920

Region Sønderjylland - Schleswig

Tak til Martin Klatt, Dansk Centralbibliotek og Grænseforeningen for hjælpen.
Billederne i tidslinjen stammer fra Arkivet og Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig e.V., Grænseforeningens og Region Sønderjylland-Schleswigs billedarkiv.

Impressum:

Region Sønderjylland-Schleswig Regionskontor & Infocenter
Lyren 1 · DK – 6330 Padborg Tel. +45 74 67 05 01 · Fax +45 74 67 05 21
region@sjsl.regionsyddanmark.dk
www.region.dk · www.region.de · www.pendlerinfo.org

Vi fraskriver os ethvert ansvar for oplysningernes fuldstændighed!

“Kun den, som kender sin fortid, har en fremtid” sagde den preussiske politiker, skolereformist og filosof Wilhelm von Humboldt. Historien i det dansk-tyske grænseland har gennemgået en udvikling, der er enestående i Europa. Især udviklingen fra 1920 har været med til at vores område er vokset til en alsidig og enestående region, der er rig på kultur, netværk og viden om at have naboer nord og syd for grænsen. Det grænseoverskridende samarbejde har fundet sted lige siden grænsedragningen og blev efter nogle tilbageslag til en motor i forståelse; både med hinanden og til dels også for hinanden.
Hæftet viser udviklingen i den nyere historie i hovedtræk og skal give lyst til at gå mere i dybden med emnet.

Dansk-tyske relationer i grænselandet siden 1920

Der har været syv hovedfaser siden grænsedragningen i 1920:

1920-1933	Nye relationer efter grænsedragningen
1933-1945	Nazisme, krig og besættelse
1945-1955	Efterkrigstiden
1955-1973	Bonn-København og dens følgerikninger
1973-1982	Danmark i Europa
1982-1997	På vej mod formaliserede forhold
1997-2010	Et fælles grænseland

1920-1933: Nye relationer efter grænsedragningen

Fredsordningen efter Første Verdenskrig bestemte, at der skulle afholdes folkeafstemninger forskellige steder i Europa, blandt andet i det dansk-tyske grænseområde. Det tidligere hertugdømme Schleswig, der efter den dansk-østrigsk-preussiske krig 1864 var kommet under Preussen, blev herefter delt. Den nordlige del, det nuværende Sønderjylland, kom under Danmark, mens området fra Flensborg og ned til Kieler-kanalen blev en del af Tyskland.

I 1922 trådte den dansk-tyske grænsetraktat i kraft. Traktaten regulerer de forhold, som vedrører grænsen. Den hjemler oprettelsen af den dansk-tyske grænsevandløbskommission som den første grænseoverskridende institution. Lige siden er der blevet gennemført inspektioner af grænsen og grænsestenene hvert 10. år, sidste gang i 2002. Traktaten regulerede også grænsepassage for de lokale, der fx. ejede jord på begge sider af grænsen.

Fire år senere i 1926 ophævede myndighederne visumtvangen til grænsepassagen. Dette gjorde livet betydeligt lettere for de familier, der blev adskilt i forbindelse med grænsedragningen. En yderligere forbedring betød tjøres-pas-udstedelsen i 1929. Kortvarige besøg var herefter mulige, og i praksis betød ordningen rejsefrihed. Ordningen blev indskrænket og senere ophævet efter den nazistiske magtovertagelse i Tyskland.

1933-1945: Nazisme, krig og besættelse

Det politiske systemskifte i Tyskland 1933 kunne ikke undgå at påvirke de dansk-tyske og grænsenære forhold. Danmark valgte en afventende politik baseret på ikke-indblanding. Regionale nazister krævede en grænseflytning mod nord, men blev afvist af den tyske centralregering, der sigtede på et venligt forhold til Danmark og Norden. Ikke mindst fordi danskerne blev set som del af den "ariske race" i det nazistiske verdensbillede. Det danske mindretals institutioner kunne fortsætte som hidtil, der blev dog lagt pres på mange medlemmer af mindretallet på personligt plan. I september 1939 begyndte Anden Verdenskrig med Tysklands overfald på Polen. Den tyske besættelse af Danmark året efter medførte stramme restriktioner i den grænseoverskridende trafik.

1945-1955: Efterkrigstiden

Grænsen var lukket efter den tyske kapitulation i maj 1945. Samtidigt ønskede et flertal af den hjemmehørende befolkning i Sydslesvig en grænseflytning mod syd i årene umiddelbart efter krigen. Det blev støttet af nationale kredse i Danmark men aldrig af en siddende dansk regering. Denne grænsekamp påvirkede grænselandet endnu længe efter og medførte, at samarbejdet over grænsen forblev indskrænket indtil 1990'erne.

Grænsen åbnedes kun langsomt. I 1946 kunne der igen sendes breve over grænsen. Det danske mindretal fik også mulighed for at pleje sine kontakter med Danmark. Ellers ændrede forholdet sig først med etableringen af den vesttyske Forbundsrepublik i maj 1949. Samme sommer blev den gamle tradition med jævnligt tilbagevendende grænseinspektioner genoptaget. De nye forhold førte også til, at tyskere igen fik lov til at

rejse ind i Danmark, fra 1954 endda uden visum. Året efter blev også lystbådssejladser på Flensborg Fjord tilladt igen, og derved blev en gammel tradition med de såkaldte "petuhtanten" genoplivet.

I begyndelsen af 1950'erne så man også den spæde start på noget, der kunne være begyndelsen på et nyt dansk-tysk samarbejde. En dansk-tysk bogudstilling i Flensborg blev således det første grænseoverskridende arrangement efter krigen.

I 1955 blev Bonn-København-mindretalserklæringerne afgivet. I det lange løb løste de konflikten om mindretallene i grænseregionen og diskussionerne om en mulig flytning af grænsen. Samme år gennemførtes også Flensburger Tage som første dansk-tyske kulturfest.

1955-1973: Bonn-København og dens følger

Perioden mellem 1955 og 1973 var præget af mere afklarede forhold end de foregående. Grænsespørgsmålet var ikke længere aktuelt, og mindretalsaftalen betød samtidigt, at både det danske mindretal syd for grænsen og det tyske mindretal nord for grænsen fik bedre betingelser for at udfolde deres kulturliv på skoler og i foreningerne. I Aabenraa afholdtes for første gang "de dansk-tyske dage" og herefter cirka hvert andet år skiftevis på dansk og på tysk side.

Samtidigt var regionen inde i en økonomisk vækstfase. Med oprettelsen af EØF (Europæiske økonomiske Fællesskab) blev det attraktivt for danske virksomheder at åbne filialer i Vesttyskland, og i 1958 åbnede Danfoss som den første danske industrivirksomhed en fabrik i det sydlige Schleswig.

Politisk set var perioden også præget af tårbrud. Schleswig-Holsteins ministerpræsident Helmut Lemke blev den første tyske toppolitiker, som Danmark modtog efter krigen. Dette skete i 1963, 18 år efter krigens afslutning. Også på lokalt plan kom der kontakter i gang. I 1968 fik Fleckeby (Kreis Eckernförde), som den første tyske kommune overhovedet, en venskabsaftale med en dansk by, Rårup ved Vejle.

1973-1982: Danmark i Europa

Hvor den foregående periode mest handlede om at få etableret stabile forhold på tværs af grænsen, blev det mest kendetegnende for fasen efter 1970, at man fra dansk side kom med i det europæiske samarbejde i EF – noget, som Forbundsrepublikken allerede var dybt involveret i fra starten af.

For grænselandet fik medlemskabet stor betydning, idet det gjorde kontakten henover grænsen endnu nemmere. Forud for indtrædelsen havde der været en del overvejelser i Schleswig-Holstein om en mulig etablering af en såkaldt Euroregion. Disse planer blev afvist fra det danske udenrigsministerium. Danskerne erklærede sig dog rede til at samarbejde om konkrete problemstillinger.

De grænsenære kommuner tog det første skridt. Det førte blandt andet til oprettelsen af Flensborg-Fjordkommissionen, en kommunal, grænseoverskridende kommission til at undersøge og forbedre vandkvaliteten i fjorden. Indtil 1983 mødtes man i det forum, og udover vandkvaliteten drøftede man også andre emner, som havde relevans for det dansk-tyske samarbejde i grænseregionen.

Lidt senere, i 1977, blev desuden det såkaldte Dansk-Tyske Forum oprettet. I dette første officielle, grænseoverskridende politiske kontaktforum var Sønderjyllands Amt, Kreis Schleswig-Flensburg, Kreis Nordfriesland og Stadt Flensburg involveret.

1982-1997: På vej mod formaliserede forhold

1980'erne indledtes med et politisk generationsskifte i grænselandet. Kresten Philipsen afløste Erik Jessen som amtsborgmester i Sønderjylland. Samtidigt afløste Uwe Barschel Gerhard Stoltenberg som ministerpræsident i Schleswig-Holstein. Denne nye kombination førte til en bedre kommunikation henover grænsen.

I 1988 vedtog Schleswig-Holstein og Sønderjyllands Amt et fælles grænseoverskridende udviklingsprogram med henblik på at søge EF-midler til grænseregionen. Muligheden for at hente EF-tilskud til at gøre en fælles indsats for grænseregionen stod klart fremme i samarbejdets startfase. Samtidigt kunne flere og flere regionale politikere på begge sider af grænsen se det fornuftige i et velfungerende samarbejde.

De fælles anstrengelser gav pote. I 1990 fik grænseregionen bevilliget 3 millioner ECU. Dette blev startskuddet på de senere Interreg-programmer.

Men formaliseringen var endnu ikke sket. Man arbejdede stadig fra sag til sag. Under den første såkaldte Grænselandskongres i 1995 opfordrede Schleswig-Holsteins europaminister Gerd Walter grænseregionen til at oprette en Euroregion Slesvig. Amtsborgmester Kresten Philipsen reagerede positivt på dette fremstød.

Allerede to år senere var planerne nået så langt, at man gik i gang. I foråret 1997 var det dog endnu omstridt i Danmark, om man skulle formalisere samarbejdet i en Euroregion. Forårets debatter mandede ud i en protestaktion ved grænsen. Man protesterede både imod oprettelsen af Euroregion Slesvig og imod Danmarks indtræden i Schengen-samarbejdet. Deltagerantallet forblev dog langt under arrangørernes forventninger.

I september 1997 blev Region Sønderjylland/Schleswig oprettet som Euroregion efter beslutninger i Sønderjyllands amtsråd, landdagen i Schleswig-Holstein samt Kreis Schleswig-Flensburg, Kreis Nordfriesland og Stadt Flensburg.

1997-2010: Et fælles grænseland

Grundlæggelsen af Region Sønderjylland/Schleswig betød i praksis, at man rådede over en stærkere institutionel struktur til at støtte det grænseoverskridende samarbejde. Siden 1997 er der opstået mange nye grænseoverskridende netværk og projekter. Med Infocenter Grænse blev der ydermere i 2004 oprettet et kompetencecenter, hvor borgere, virksomheder og offentlige institutioner kan få oplysninger om alle mulige arbejdsmarkedsrelaterede forhold.

I 2001 blev det grænsenære samarbejde suppleret med en samarbejdsaftale mellem delstaten Schleswig-Holstein og Sønderjyllands Amt, der blev fornyet i 2008 mellem Region Syddanmark som ny partner på dansk side.

I 2002 blev Euroregionens navn ændret til Region Sønderjylland-Schleswig. Forud for dette var der gået en navnedebat, og man blev enig om, at en bindestreg var et mere positivt signal end en adskillende skråstreg.

I 2007 blev der gennemført en forvaltningsreform i Danmark, som også fik stor betydning for det grænseoverskridende samarbejde. Sønderjyllands Amt opløstes og blev erstattet af den nye Region Syddanmark. Kommunalreformen førte til nye storkommuner, og de nyoprettede kommuner Haderslev, Sønderborg, Aabenraa og Tønder blev medlemmer i Region Sønderjylland-Schleswig på dansk side. Samtidigt reduceredes antallet af medlemmer i Regionens Regionalforsamling fra 42 til 22.

I 2008 fik grænselandet endnu et samarbejdsforum gennem projektet grænsetrekant, idet byerne Flensburg, Aabenraa og Sønderborg ønskede at samarbejde indenfor bestemte områder.

Oversigt Danmark og Tyskland 1919-2010

TYSKLAND 1920-1945	
1919/1920	Fredskonference i Paris, Weimarrepublikken grundlægges som første tyske demokratiske stat
1920er	Høje reparationsbetalinger tynger den tyske økonomi, stigende arbejdsløshed
1929	Børskrak i New York, økonomisk verdenskrise, høj arbejdsløshed, recession og devaluering
1933	Adolf Hitler vælges som rigskansler; Diktatur i Tyskland
1939	September overfald på Polen, 2. Verdenskrig begynder
1943	Slaget ved Stalingrad er krigens vendepunkt
1945	Tyskland kapitulerer

TYSKLAND 1945-1970	
Efter 1945	Opdeling af landet i fire besættelseszoner. Aftrædelse af områderne øst for Oder-Neisse til Polen og Sovjetunionen Flygtningestrømme fra de tidligere østområder
1949	Forbundsrepublikken grundlægges, Grundgesetz danner basis for den 2. tyske demokratiske stat; Den sovjetiske besættelseszone (SBZ) får en grundlov, DDR dannes som kommunistisk stat.
1953	Folkeopstand i DDR nedkæmpes af militæret.
1955	Vesttyskland medlem af NATO
1957	Rom-traktaten underskrives, Tyskland er med fra starten. EWG -> EF -> EU
1961	Muren i Berlin
1968-69	Studenter protesterer.
1969-70	Ostverträge regulerer forholdet til DDR; Kansler Willy Brandts knæfald i Warszawa

TYSKLAND 1970-2010	
1972	RAF-attentater; Mogadishu
1973	Oliekrisen bilfrie søndage
1982	Helmut Kohl (CDU) bliver kansler.
1985-1986	Tschernobyl-atomkraftværket går i stykker; Gorbatjov ny Sovjetleder fra 1985 - tøjbrud
1989	Murens fald i november
1990	Tysk Genforening i oktober
1998	Gerhard Schröder (SPD) bliver kansler, koalition med De Grønne
2002	Euro ´en indføres.
2005	Angela Merkel (CDU) bliver ny kansler.

DANMARK 1920-1945	
1919/1920	Folkeafstemning i Sønderjylland, grænsedragning Påskekrisen
1929	Børskrak i New York, arbejdsløshed
1933	Kanslergadeforliget skaber social sikkerhed og afværger protester.
1939	Ikke-angrebspagt med Tyskland
1940	Tysk besættelse af landet fra april
1943	Jødeaktionen Redningsaktion – danske jøder flygter til Sverige
1945	Befrielsen maj 1945, Interneringer af medlemmer af det tyske mindretal

DANMARK 1945-1970	
1953	Grundlovsændring, Kvindelig arvefølge indføres
1955	Bonn-København-erklæring

DANMARK 1970-2010	
1972	Dronning Margrethe II overtager tronen
1973	Danmark indtræder i EF
1993	Afstemning om Maastricht-traktaten de fire forbehold
2000	Folkeafstemning: Euroen afvises Øresundsbroen åbnes
2004	Frederik og Mary bliver gift
2005	Mohammed-krisen

